

Fot. 44. *Silene borysthenica* w Lesie Bemowskim w granicach Warszawy (2013)

2–3 mm długości. Roślina kwitnie od maja do września. Owocem jest torebka z licznymi brązowymi nasionami, dojrzewającymi zwykle od lipca do września. Rozmnaża się wyłącznie z nasion.

Vaccaria hispanica (Mill.) Rauschert **Krowiziół zbożowy**

Synonim: *Vaccaria pyramidata* Medik

Rodzina: *Caryophyllaceae* – goździkowate

Status

W Polsce gatunek najprawdopodobniej wymarły (Zajac, Zajac 2009). W krajach ościennych: ginący w Niemczech, zagrożony w Czechach; prawdopodobnie wyginął na Słowacji.

Uwagi taksonomiczne

W Polsce rośnie odmiana typowa *Vaccaria hispanica* var. *hispanica*. Podawana była również var. *grandiflora* (Jaub et Spach) Čelak. o płatkach korony o połowę dłuższych od kielicha i wyraźnie dwudzielnych łatkach, 6–8 mm długich. Ze względu na walory dekoracyjne odmiana ta mogła być uprawiana i dziczeć z ogrodów.

Charakterystyka populacji

Liczebność populacji była różna. Maksymalna liczba osobników na stanowisku to około 100 okazów. Zwykle spotykano ich kilkanaście na niewielkiej powierzchni. Populacja w Lesie Bemowskim zajmowała około 15 m² (P. Kalinowski, inf. ustna).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Większość stanowisk tego gatunku w Polsce została odkryta przed kilkudziesięciu laty i nie wiadomo, czy jeszcze istnieją. Mimo intensywnych badań florystycznych, od 1998 r. nie odnaleziono gatunku w wielu obszarach jej występowania. Za historyczne należy uznać stanowisko koło Buska. Takson jest zagrożony w związku z przekształcaniem jego siedlisk. Murawy na piaskach zarastają, często na drodze naturalnej sukcesji, lub też są zalesiane jako nieużytki. Ze względu na małą liczbę stanowisk w Polsce i stosunkowo niewielką liczebność populacji, gatunek uznano za zagrożony.

Maria Zajac

Summary

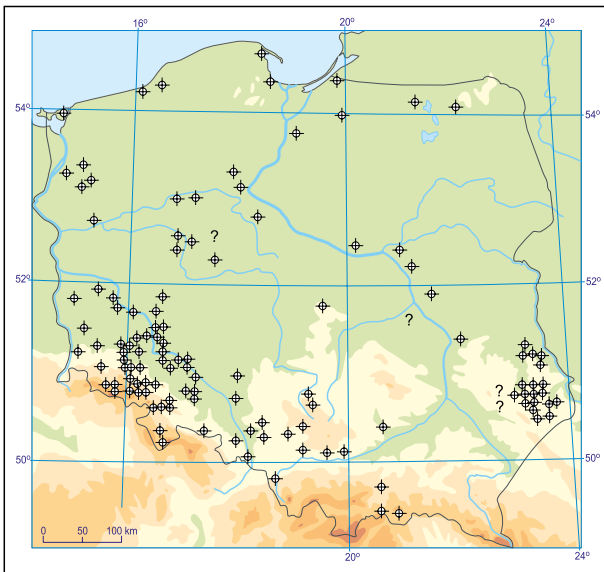
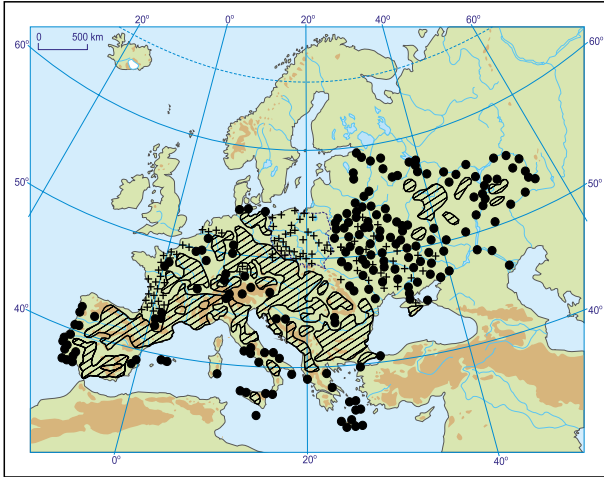
Silene borysthenica is known from locations situated in the eastern part of Poland where it reaches the western limit of its distribution. The plant grew in psammophilous grasslands of the alliance *Koelerion glaucae* (class *Koelerio glaucae-Corynepherea canescentis*) and in pine forests on sandy substrates. Natural succession of shrubs and trees, and planting of trees in grasslands are the greatest threat to *S. borysthenica*.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek pochodzący z Azji. Jako archeofit rozprzestrzenił się w Europie, obecnie jest coraz rzadszy, liczniesz stanowiska ma w południowej i południowo zachodniej części kontynentu. Sporadycznie notowany, zazwyczaj jako gatunek efemeryczny, w Europie północno-wschodniej, Skandynawii i na Wyspach Brytyjskich (Jalas, Suominen 1988; Chater 1993a). Zawleczony do Ameryki Północnej.

Występowanie w Polsce

Gatunek rozproszony na terenie kraju, z dwoma wyraźnymi skupieniami stanowisk w południowo-zachodniej Polsce, zwłaszcza na terenie Dolnego Śląska, oraz we wschodniej Polsce na Wyżynie Lubelskiej, Wołyńskiej, Roztoczu i Polesiu (Zajac, Zajac 2001). Na Dolnym Śląsku już na początku XX w. określany był jako rzadki (Szczęśniak 2011c), a ostatnie notowanie pochodzi z 1960 r. z terenów kolejowych we Wrocławiu-Krzykach (Rostański 1961). W tym samym okresie zanikło wiele

stanowisk we wschodniej Polsce (Fijałkowski 1958b, 1959c, 1960, 1963a). Ostatnie obserwacje gatunku pochodzą z okolic Chełma, gdzie pojawiał się efemerycznie jeszcze po 2000 r. (M. Kucharczyk, inf. ustna). Krowiziół zbożowy notowano na pojedynczych stanowiskach na terenie Wielkopolski (Krawiecowa 1951; Szulczewski 1951; Latowski 1981; Latowski i in. 1984). Stanowisk tych, o ile były weryfikowane, nie potwierdzono w późniejszych latach (Jackowiak 1990, 1993). Ostatnie notowanie z terenu Wyżyny Śląskiej pochodzi z Dąbrowy Górniczej Podbuczyn z 1979 r. (A. Sendek, mat. npbl.), natomiast z Wyżyny Częstochowskiej z 1988 r. z Siedlca (Z. Wnuk, mat. npbl.). W Gnieźnie i Poznaniu krowiziół zbożowy był uprawiany w ogrodach jako roślina ozdobna (Krawiecowa 1951), a jego wystąpienia traktowano jako efemeryczne stanowiska uciekiniera z uprawy (Szulczewski 1951). Pojawiał się też w miastach portowych nad Bałtykiem (Ritschl 1850; Abromeit i in. 1898–1940; Bock 1908; Schwarz 1967).

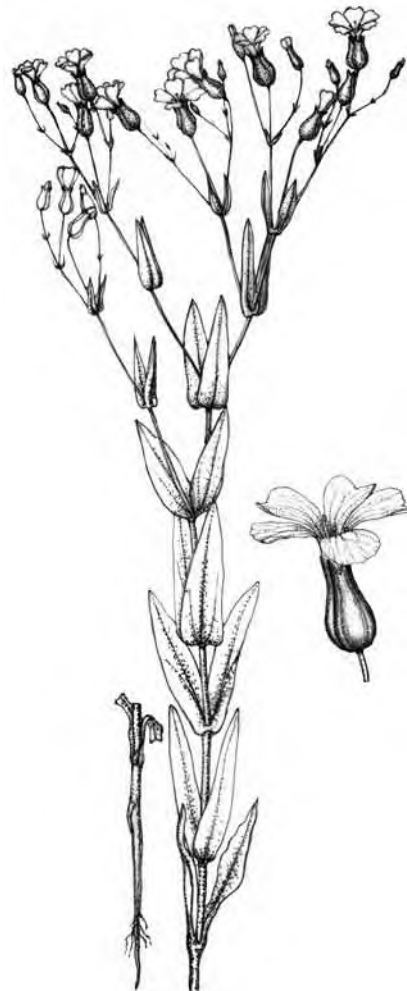
Siedliska i fitocenozy

Krowiziół zbożowy jest ciepłolubnym gatunkiem kalcylifilnym. Rósł na polach uprawnych, młodych odłogach

i miedzach. Uważany za charakterystyczny związku *Caucalidion lappulae* (klasa *Stellarietea mediae*) obejmującego fitocenozy chwastów towarzyszących uprawom zbożowym na glebach zasobnych w węglan wapnia (Matuszkiewicz 2001). Ponadto, jako roślina rozprzestrzeniająca się z ziarnem, notowany był w portach, na przydrożach, w miastach na terenach kolejowych, niejednokrotnie koło elewatorów zbożowych, na wysypiskach (Szczęśniak 2011c). Schwarz (1967), podając stanowiska z portu w Gdańsku, zaliczyła krowiziół zbożowy do roślin balastowych.

Morfologia i biologia

Roślina jednoroczna, osiągająca wysokość 30–60 cm. Łodyga wzniesiona, w górze widlasto rozgałęziona. Liście całobrzegie, jajowatlancetowate lub lancetowate, o nasadzie zaokrąglonej lub sercowatej, niebieskozielone, do 10 cm długie i do 4 cm szerokie. Kwiaty na długich szypułkach zebrane w mocno rozgałęzioną wierzchołkę. Kielich 10–17 mm długi, pięciograniasty, płatki różowopurpurowe, 16–20 mm długie. Torebki liczne, jajowate lub kuliste, 10–15 mm długie, błyszczące. Nasiona o średnicy około 2 mm, czarne, kuliste, drobno brodawkowane. Kwitnie w czerwcu i lipcu. W rozsiewaniu ważną rolę odgrywa antropochoria, m.in. speirochoria.

Charakterystyka populacji

Na większości stanowisk roślina występowała nielicznie, czasem populacja była ograniczona do kilku osobników.

Przyczyny wyginięcia

Od lat 80. XX w. nie potwierdzano wcześniej znanych stanowisk, później efemerycznie roślina pojawiała się tylko w okolicy Chełma. Jak w przypadku wielu archeofitów przywiązanych do tradycyjnego sposobu uprawy, zagrożeniem jest wprowadzenie nowoczesnych metod agrotechnicznych, takich jak: skuteczne oczyszczanie materiału siewnego, chemiczne zwalczanie chwastów, powszechne wprowadzanie szybko rosnących, wysokoplennych odmian roślin uprawnych, wczesne zaorywanie ściernisk, zmiana właściwości fizycznych i che-

micznych gleb rędzinowych spowodowana intensywną uprawą roli.

Beata Węgrzynek

Summary

Vaccaria hispanica is an archeophyte of Asiatic origin. Its sites were situated mostly in SW and SE Poland. The plant occurred in cereal on rendzina soils rich in calcium carbonate. It is a characteristic species of the alliance *Caucalidion lappulae* (class *Stellarietea mediae*). Introduction of modern cultivation techniques and degradation of its habitat were the cause of its extinction. Ephemeral occurrences of *V. hispanica* were noted in ruderal habitats, particularly in port areas and in places adjacent to traffic arteries. Currently, the species is considered as extinct in the country.

EX

Dianthus nitidus Waldst. et Kit. Goździk Iśniący

Rodzina: *Caryophyllaceae* – goździkowate

Status

W Polsce gatunek wyginął. W krajach ościennych: silnie narażony na Słowacji. Umieszczony na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych i światowej czerwonej liście gatunków zagrożonych IUCN.

Rozmieszczenie geograficzne

Endemit Karpat Zachodnich (Pawłowski 1970b; Dostał 1989; Tutin, Walters 1993). Występuje w wapiennych pasmach karpackich: Wiatrne Hale, Wielka i Mała Fatra, Orawsko-Liptowskie Hale, Niżne Tatry, Chocz i Pasma Siwego Wierchu w Tatrach Zachodnich na Słowacji.

Występowanie w Polsce

Zebrany w Pieninach jeden raz w 1880 r. przez B. Gustawicza na Trzech Koronach (Okraglica, „Pod Ogródki”), około 900 m n.p.m. (Gustawicz 1881); okazy znajdują się w zielniku krakowskim KRAM. Przez tego samego autora podany też z Czubatej Czorsztyńskiej – małego szczytu koło ruin zamkowych w Czorsztynie (Gustawicz 1894). Później w Pieninach nieodnaleziony, mimo poszukiwań. Zdaniem niektórych badaczy czeskich (Dostał 1989) i słowackich. (Kmetová 1973) gatunek z Pienin został podany błędnie. Wątpliwości te nie są całkowicie pozbawione podstaw, ponieważ w zbiorach zielnikowych (KRAM) znajdują się okazy Gustawicza, które sugerują, że zbierał on w Pieninach także *Luzula spadicea* i *Myosotis alpestris* – rośliny, które tam nie ro-

